

8. Максименко С.Д. Проблеми прогнозування психічного розвитку дитини / Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К.: Міленіум, 2002. – 245 с.

9. Сінкевич Н. Особливості формування морально-ціннісних орієнтацій у дівчат-підлітків // Рідна школа. – № 12, 2000. – С. 22-23

10. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., «Фокс», 1990. – 456 с.

11. Хижняк И.А. Парадоксы рок-музыки: мифы и реальность. – К.: Изд-во ЦК ЛКСМУ. Молодь, 1989. – 235с.

12. Эрих Фромм. Человек для себя (исследование психологических проблем этики). – Минск. узд-во: «Коллегиум», 1992. – 385 с.

Музыкальная субкультура подростков формируется на основе того или иного направления в музыке и обуславливает формирование основных структурных категорий в картине мира подростков, в частности, этических эталонов. Этические эталоны есть: а) критериями с помощью которых подросток оценивает особенности и факторы жизнедеятельности; б) образцами тех или иных форм поведения.

Ключевые слова: этические эталоны, музыкальная субкультура, дихотомия.

Musical subculture of teenagers is formed on the basis of one or another direction in music and forming of basic structural categories in the picture of the world of teenagers, in particular, ethics standards. Ethics standards are: a) the criterions by which a teenager estimates features and factors of vital functions; b) the standards of one or another forms of conduct.

Keywords: ethics standards, musical subculture, dichotomy.

ОСНОВИ СИСТЕМНОЇ МОДЕЛІ САМОСТІ ДЛЯ ТЕРАПЕВТИЧНОГО КОНТЕКСТУ

Гарбер Клаус

Стаття має на меті прояснити поняття системної моделі самості для терапевтичного контексту. Робота із системною моделлю самості розглядається як інтеграційна модель, що представляє такі психологічні робочі терміни чи елементи, як самість, метарозповідь, наративна ідентичність, потреби і комунікація, інтегруючі складові і вимір часу.

Ключові слова: самість, психотерапія, модель самості.

Розроблена автором даної статті системна модель розуміється як підхід, який в системно-нарративній консультаційній і терапевтичній практиці відкриває для терапевта і клієнта багато «ігрових варіантів» в подальшому самовизначеному та орієнтованому на ресурси напрямку.

З моменту створення, на самій ранній стадії, модель самості була задумана як синергетична модель основних припущень і методів роботи для практики і відповідно до неї розміщена у проміжній області наукових знань і практичного досвіду з психотерапевтичної практики індивідуального та групового сетингу.

Грунтуючись на досвіді психотерапевтичної та консультаційної практики і теоретичного досвіду в галузі психології і філософії, розроблялася ідея системної моделі самості.

На першому етапі розвитку використовувався термін «навігаційна психологія», який вказував на те, що модель наряду з системним підходом містить і інші підходи.

Модель була надалі розроблена і випробувана в психотерапевтичній та консультативній індивідуальній і груповій роботі з особами, які мали психіатричні або психологічні проблеми. При цьому на перший план в терапевтичній роботі виступали все більше системні питання, а також кібернетично-конструктивістський спосіб мислення і нарративні підходи.

Розвиток системної моделі самості націлений на те, щоб простим і зрозумілим способом спілкуватися з клієнтом, який втратив свою душевну рівновагу, і такм чином поступово відновити «керування самістю» для його власного життя.

Питання, які проявляються як у подальшій розробці моделі так і в клінічному та консультаційному використанні на практиці з клієнтами, привели до розробки можливого «формулювання» самості. При цьому

наряду з вищезазначеними основами системного мислення і нарративних підходів користувалися проектом концепції прав і можливостей.

Робота із системною моделлю самості розглядається як інтеграційна модель, що представляє психологічні робочі терміни чи елементи, як самість, метарозповідь, нарративна ідентичність, потреби і комунікація, інтегруючі складові. Крім того, модель містить вимір часу і пропонує відправну точку «вперед і назад» часової перспективи. Векторна ілюстрація компонентів моделі самості пред-

ставлена на передньому плані те, що названі психологічні робочі терміни взаємно переплетені і співставлені (рис.1).

*Наративний контекст самість-траєкторії
в терапевтичному просторі*

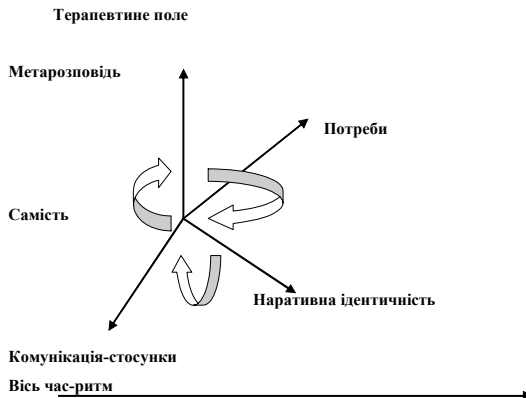

Рис. 1.

Центральна ідея моделі – динамічне зображення самості за допомогою компонентів (метарозповідь, наративні ідентичності, спілкування і час-ритм). Самість, таким чином, є тим елементом, який наглядно сфокусовує і об'єднує всі інші частини моделі і через них здійснює вплив у своїй просторовій позиції.

Завдяки вибраному зображенню, самість можна розуміти як 5-мірну просторову точку, положення якої утворюють названі компоненти. Таким чином, самість має на увазі в цій моделі поточне «переживання» та зрозуміле і обдумане «мислення» так і те, що керується і повідомляється. Рефлексивно самість має на увазі, таким чином, і саму «самість, яка розглядається з метапреспективи» – тобто, об'єкт, який сприйнятий або сприймається. Самість= f (контексті метарозповідь, потреби, наративи, ідентичність, час).

Самість є результативною просторовою точкою, яка виникає, образно кажучи, завдяки взаємодії векторів.

Самість – основний термін психологічного мислення. У сучасній психології цей термін використовується в залежності від орієнтації, або експліцитно як концепція самості гуманістичної психології, або імпліцитно, разом з близькими термінами як особа, ідентичність особистості (Lewis, 1992).

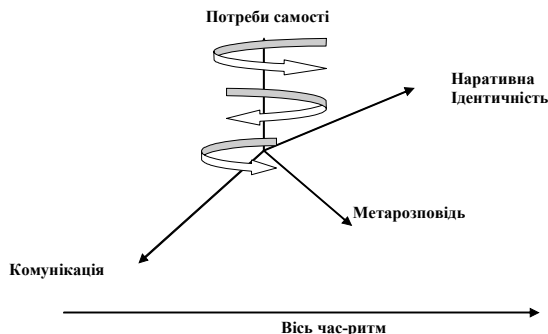

Рис. 2.

Самість, в представленій мною моделі, представляє собою спільне переживання, зрозумілу та вирішальну інстанцію, а також кероване «я», як це визначено Мід (1998). Кохут (1982) робить різницю між самістю та ідентичністю. Ідентичність відноситься в нього до комплексу різних соціальних ролей індивідуума. В самості йдеться про відчуття чи смисл безперервної рівності і постійності свого існування, свого власного буття (Kohut, 1982).

Інший більш новий спосіб пояснення САМОСТІ надає філософ Томас Метцінгер. Його «модель самості – теорії суб'єктивності» є філософська теорія того, що є самістю. Теорія про те, що вона фактично означає, що є психічний «суб'єктивний» стан, а також про те, що це є відповідна система, яка має «феноменальні перспективи першої особи».

Одна з основних ідей цієї теорії є те, що не існує такої речі, як «самість» у світі: «самість» і суб'єкти належать до основних складових реальності, які не підлягають відновленню. Що є, «пережите я-відчуття» та різні змісти нашої самосвідомості, які постійно змінюються – тобто те, що філософи називають «феноменальною самістю». Це свідоме переживання самості аналізується як результат процесів обробки інформації та відображення в центральній нервовій системі. Ця теорія виходить з того, що властивості, які шукали (пережите я-відчуття), є реперзентативними та функціональними властивостями мозку. Та психологічна властивість, яка робить нас в першу чергу особою, аналізується з понятійними засобами субособистих рівнів опису (Metzinger, 2007).

Я погоджуюсь з Метцінгером в моїй моделі самості в тому, що самість не річ, а процес. Тут знаходиться і задовольняється

філософська розробка з соціально-психологічних досліджень та психосоціальної практики. Цю думку поділяють і інші автори, такі як Койпп(1999) та Антоновський (1997).

Якщо самосвідомий дух розвивають, в першу чергу, для забезпечення єдності самості в усіх її свідомих досвідах і діях то для клієнтів, що знаходяться в своєму наративі, першочерговою необхідністю є сприйняття і нова «розповідь» впливових механізмів, їх компонентів через свідоме переживання єдності – через самість, яка стає все більш свідомою та зрозумілою (яка може знову сбалансувати компоненти).

Так як самість, в кращому випадку, є стосунки, які кожна людина має до себе (Metzinger, 2007), це підтверджують визначені для роботи з моєю моделлю самості головні цілі, переглянути ці стосунки до самого себе і по-новому переорієнтувати. Робота із системною моделлю самості також пропонує можливість разом з клієнтом віднайти ресурси опору, холонний спосіб мислення в моделі салютогенезу за Антоновським (1997), і активізувати їх згідно нових контекстів.

Вирішальним для наслідків салютогенезу в практичному застосуванні моєї моделі самості виявилася центральна роль «самості як самокеруючий елемент». У моїй моделі самості розглядається САМІСТЬ, як, наскільки це можливо, свідомий (нейтральний) модератор людського сприйняття та людського досвіду. Вона підтримує постійні стосунки між різними компонентами (метарозповіді, потреби, наративна ідентичність, комунікації, час-ритм), і має за завдання тримати в балансі психічну систему людини. Самість в моїй моделі розглядає вищестоячу інстанцію психічного та фізичного людського існування і переживання, яка керується всередині і визначає життєвий шлях.

Метою роботи з самістю є розвиток або відновлення самості, що «застопорилася», виходячи зі старого і переходячи в новий досвід свідомості, що визначає смисл свідомості згідно якої, індивідуум сам для себе вирішує, що для нього повинно бути метою чи значенням і в якій він може взяти відповідальність за свою власну гідність. Таким чином, в салютогенетичному смислі, смислі когеренції, визначається духовна позиція, яка стикається з рівнем розуміння, рівнем прийняття рішення та смисловим рівнем (Кеурр, 1997).

Створення ідентичності – це також стратегічна подія, яка в «самонаративному процесі» має місце. Це вимагає з системно-на-

ративної точки зору, з боку терапевта, моделі, в межах якої можливе зображення цього процесу.

Так як створення ідентичності в терапевтичному процесі має на меті орієнтоване на когеренцію майбутнє ідентичності, це вимагає зрозумілого для клієнта символізуючого «кістяка», в межах якого можуть екстерналізуватися його життєві наративи і, таким чином, може бути розроблений «новий наратив».

Навіть якщо створення ідентичності не може досягти цілі майбутньої ідентичності, то може розглядатися як поточна координація рухів між різними компонентами системної моделі самості, то ця символізуюча чи відображаюча модель повинна бути самореференційною і гнучкою в користуванні і також застосовуватися в цьому життєвому наративі. Це передбачається врахуванням як контексту так і різних наративних ідентичностей в моделі самості. Сюди відноситься динамічний розгляд цих кореляційних елементів, на основі осі часу в моделі самості.

Оскільки знання з системної точки зору структурно організовується у формі мережі (Kail, 1992), то є сенс подумувати власні наративи в метаперспективних референціальних структурах і мережах. Це знаходить відображення на полюсах осі комунікації та метарозповіді.

Системна модель самості, таким чином, розглядається як реальність у своїх відповідних відношеннях до реальності як такої, що її можна зрозуміти і побачити.

За допомогою моєї моделі самості наратив повинен і може бути по-новому відкалібрований. Для цього формується поле для розблокування та для несвідомого. Це особливо важливо для лімінальної фази терапії (Grossmann, 2005), або іншими словами, проблемно-дисоціюваної фази. (Ransmeyer, 2003).

Виявлення та обробка несвідомих чи напівсвідомих чи можливо також ніколи неврахованих чи незадіяних наративних ідентичностей, потребах, метарозповідях чи комунікативних зразках за допомогою моєї моделі самості, надає клієнтові шанс, за допомогою чіткого оглядового «нового наративу» свідомо по-новому переорієнтуватися чи калібруватися.

Власні потреби, вимоги чи власні бажання подолати фактичну чи передбачувану відсутність чого-небудь, є наряду з метарозповідями одним з найсильніших ефективних моментів в моделі самості.

Групи потреб класично, згідно з Маслоу, відображають базу людської системи мотивації (Maslow, 2002). Вони описуються ієрар-

хічно в 5-рівневій піраміді Маслоу і підпорядковуються прогресивній гіпотезі потреб, яка свідчить, що до потреб вищого рівня лише тоді прагнуть індивіди, якщо задоволені потреби нижчого рівня.

Класифікація Альдерфера (1972) потреб Маслоу на потреби забезпечення існування, задоволення потреб в стосунках та потреб в зростанні (Alderfer, 1972) є важливою не тільки для роботи з клієнтами але й для обговорення та визначення відмінностей між потребами і мотивами чи мотивацією. Класичні навчально-теоретичні концепції підкреслюють наряду з інтраорганізменними стимулами (першочергові чи основні потреби) зовнішні, соціальні стимули в розвитку псевдопотреб і мотивації. Системні погляди навпаки виділяють різні аспекти в розходженнях між потребами і мотивами чи мотивацією. К. Роджерс висуває наступні тези щодо людської поведінки по відношенню до потреб: поведінка, згідно його тези, є основною цілеспрямованою спробою організму задовольнити потреби так, як вони сприйняті в контексті. Далі він пише, що поведінка є реакцією на це особливе сприйняття, при цьому слідує реакція не на «дійсність», а на сприйняття «дійсності» (Rogers, 1983). Глазерсфельд, Ферстер та інші конструктивісти виходять з неврологічного припущення, що мозок, через який відбувається сприйняття, операційно відключений. Тобто, ніякої інформації ззовні не проникає в наш мозок. Ззовні проникає лише те, що може бути сприйнято на основі нейронних структур.

Суперечності, які можуть виникнути з цього приводу, проникають у мозок не як інформація, а лише як пертурбація (порушення) і призводять до того, що внутрішні структури конструюють нові мережі (аккомодация) (Glaserfeld, 1997).

Отже, Глазерсфельд пояснює потреби, виходячи з кібернетичної моделі і її ідея в тому, щоб сприйняття, а також всі побудовані на ньому вищі когнітивні функції, розуміти як конструкцію інваріантів (Glaserfeld, 1997). Цей кібернетичний підхід розглядається в системному ракурсі розвитку потреб та мотивацій. На самому низькому рівні йдеться про гомеостаз, тобто варіант механізму, на якому базуються, наприклад, термостати. Подібно цього функціонує, згідно Пауеру, інтеракція організму з його навколишнім середовищем: властивості навколишнього середовища, будуть розглядатися лише тоді, коли вони відхиляються від умов життя, необхідних для організму, а потім здійснюють вплив. Мета і результат цього процесу не в тому, щоб включити дані осбли-

вості світу в організм, а навпаки, піклуватися про те, що зовнішнє не, що інше ніж те, що визначено внутрішніми потребами. На рівні простого гомеостазу, звичайно, цей процес має мало спільного з розумінням або навіть зі сприйняттям.

Елемент метарозповіді, в представлений мною моделі самості, заміняє основні припущення індивідуума про власне існування, тобто, індивідуальну метарозповідь індивіда, заміняє його власне саморозуміння і його значення, діючі норми життя та правила. Отже, метарозповідь також є можливою моральною інстанцією, з допомогою і контролем якої можуть розвиватися інші елементи моєї моделі самості і на яку вони орієнтуються. Крім того, в метарозповіді поєднуються припущення про самого себе і історія власного розвитку і припущення про створення світу. Тут мається на увазі також як орієнтується індивідуум у своєму житті. З системно-конструктивістської точки зору, кожна система (також окремий індивідуум) конструює свої власні гіпотези про створення світу та про існування людини. (Watzlawik, 2004; Glasersfeld, 1996). Гіпотези, цінні структури, норми і системи вірувань, які базуються на цих припущеннях, закладені в суспільних наративах, великих наративах чи просто в матерозповідях.

В елементі «наративні ідентичності», в якому представлена мною модель самості, потрібно слідувати запитанню про власну індивідуальність. Хто я є? – На це питання мусить кожний знайти відаовідь. (Kraus, 2003). Хоча це може звучати і банально, але дискусії про змінені умови організації та реалізації здорової ідентичності в час постмодерну різні і ведуться спірно – орієнтовані на дефіцит та ресурси, але все таки мають вирішальне значення для терапевтичних процесів.

Питання «Хто / Що / Який я є ?» не може розглядатись відірвано від контексту. Відповіді на це тісно пов'язані з заданими, в контексті, умовами та намірами.

Ентоні Гідденс (1991) виділяє 10 пунктів роботи ідентичності. Важливі для нашого системно-наративного підходу такі пункти: самість стає рефлексивним проектом: ми не те, що ми є, а те, що ми з цього робимо. Рефлексивність самості є безперервною і всепроникаючою: «Що зі мною відбувається? Що я думаю? Що мені робити? Що я відчуваю зараз? «Ідентичність виникає в наративному процесі: «я розповім собі сам». Траєкторія розвитку ідентичності є, невичерпно, самореференціальною: я мушу свою життєву розповідь в собі презентувати.

Не всі досвіди, реєструється в пам'яті, відповідно, і в ідентичності, а тільки ті, які мають відношення до особистості.

Аспект «Час» сприймається індивідуумами, з однієї сторони, як фізична одиниця, в якій вони розділяють свої дії і пробувають їх скоординувати з навколишнім середовищем. З іншого боку – і тут як часовий вимір власного життя – як лінія, до якої прив'язані власні переживання як спогади і які можуть розповісти вам трохи більше з власної біографії. У цьому проектує індивідуум себе і власні дії в майбутньому – завжди виходячи з сконструйованих ним зв'язків з реальністю. Саме ці два аспекти (а) пояснення минулого і б) висновки, які з цього зроблені для майбутнього, є тематикою, яка повинна використовуватися тут і зараз.

Для терапевтичної роботи, важливо, що розроблена мною системна модель самості, пропонує для клієнта поняття в межах якого він може формулювати свої життєві наративи.

Розроблена модель самості являє собою загальну наглядну базу розуміння для клієнта і терапевта. Для клієнтів це легкокована метаперспективна модель самості, в рамках якої вони можуть поєднувати існуючі та майбутні наративи.

Підсумовуючи, я виходжу з того, що «самість» в психотерапевтичній роботі, в різних компонентах самості можна описати як метарозповідь, потреби, наративну ідентичність, комунікацію (у тому числі з часової перспективи). Самість можна представити в багатовимірному описовому просторі (векторний простір). Елементи метарозповіді, потреб, наративних ідентичностей, спілкування представляють, так звані, вектори, і разом утворюють терапевтичне поле, яке можна спостерігати вздовж осі часу (час-ритм-компоненти). Самість конструюється з тих самих основних елементів у різних сферах життя.

Самість клієнта розвивається в цій моделі у своїй багатовимірній формі як простір-траєкторія і може спостерігатися в терапевтичній роботі уздовж цих осей. Поле символічно зображує можливість максимальної контингентності різних векторів для індивідуума. Наративний контекст змінюється залежно від теми клієнта. Терапевтичне поле показує, що сама самість може вільно рухатися в межах цих векторів і між ними (метапроповідь, потреби, наративна ідентичність та комунікація) або вчитися рухатися і завдяки цьому може змінюватися наративне ядро.

Література

1. FOERSTER VON, H. (2005): Einführung in den Konstruktivismus. Piper Verlag: München.
2. GARBER, K. (2008 b): Gruppentherapeutisches Setting als tragende Säule bei der Wiedereingliederungsmaßnahme von Personen mit psychosozialen Problemen in die Berufswelt – eine metaperspektivische Analyse. Poster an der Tagung «Entscheidungen in der Psychiatrie» (03. – 05. Oktober 2008). UMIT/Hall in Tirol.
3. GARBER, K. (2009 b): Evaluierung der Arbeit mit dem 5 Vektoren-Modell des Selbst bei der Therapeutischen Arbeit in Gruppen mit Menschen mit psychiatrischen Symptomatiken (Artikel in Ausarbeitung).
4. GLASERSFELD VON, E. (2008): Unverbindliche Erinnerungen. Skizzen aus einem fernen Leben. Mit einem Nachwort von Josef Mitterer. Wien, Bozen: Folio-Verlag.
5. GROSSMANN, K. (2005): Die Selbstwirksamkeit von Klienten – Ein Wirkverständnis systemischer Therapien. Heidelberg: Carl-Auer Verlag.
6. KRAUS, W. (2003): Vom Identitätspanzer zur Patchwork-Identität. Material zum Vortrag bei den TOPS-Tagen vom 7. bis 9. März 2003 in Berlin.
7. LUDEWIG, K. (2005): Einführung in die theoretischen Grundlagen der systemischen Therapie. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme.
8. MASLOW, A. H. (2002): Motivation und Persönlichkeit. Rowohlt.

Целью статьи прояснить понятие системной модели самости для психотерапевтического контекста. Работа с системной моделью самости рассматривается как интеграционная модель, которая представляет такие психологические термины или элементы, как самость, метаописание, нарративная идентичность, потребности и коммуникация, интегрирующие составляющие и фактор времени.

Ключевые слова: самость, психотерапия, модель самости, коммуникация, нарратив.

Article purpose to clear concept of system model of egoism for a psychotherapeutic context. Work with system model of egoism is considered as integration model which represents such psychological terms or elements, as egoism, the metadescription, нарративная identity, requirements and the communications, integrating components and time factor.

Keywords: egoism, psychotherapy, communications, нарратив, Self-Model.